

7-7

ISSN 1818-8583

ВЕСЦІ БДПУ

Серія 2

- * ГІСТОРЫЯ
- * ФІЛАСОФІЯ
- * ПАЛІТАЛОГІЯ
- * САЦЫЯЛОГІЯ
- * ЭКАНОМІКА
- * КУЛЬТУРАЛОГІЯ

4

2008

Весці БДПУ

Штоквартальны навукова-метадычны часопіс.

Выдаецца з чэрвеня 1994 г.

№ 4(58) 2008

СЕРЫЯ 2.

Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія.
Эканоміка. Культуралогія

Змест

Галоўны рэдактар

П.Дз. Кухарчык

Рэдакцыйная калегія:

В.В. Бушчык
(нам. галоўнага рэдактара)

Л.М. Давыдзенка

А.В. Данільчанка

А.П. Жытко

М.М. Забайскі

Л.М. Каранеўская
(адк. сакратар)

І.В. Катляроў

П.В. Кікель

Г.А. Космач

Н.І. Кунгурава

А.М. Люты

У.А. Мельнік

А.І. Смолік

С.В. Снапкоўская

А.С. Цернавы

В.В. Шынкароў

Гісторыя

Самусік А.Ф. Станаўленне адукацыйнай справы на беларускіх землях у XIV – першай палове XVI ст. 3

Пуцік У.С. Прычыны абмежавання ўдзелу буржуазіі ў беларускім нацыянальным руху на мяжы XIX–XX стст. 7

Башмакоў А.А. Мануфактурная вытворчасць Беларусі ў 1861–1914 гг.: умовы развіцця 10

Казакевіч В.Б. Колькасныя змены ў складзе гарадскога насельніцтва і рост яго адукацыйнага ўзроўню як уплывовыя фактары культурнага развіцця Беларусі ў другой палове XIX – пачатку XX ст. 15

Драздова К.А. Гістарыяграфія і аналіз крыніц па гісторыі фарміравання банкаўскай сістэмы Беларусі (другая палова XIX – пачатак XX ст.)..... 19

Крыварот А.А. Узаемадзеянне беларускіх і расійскіх партызан па арганізацыі атрадаў у гады Вялікай Айчыннай вайны (1941–1944 гг.). 22

Цыбулька К.М. Беларускае антыказнаўства ў гады незалежнасці і самастойнага развіцця (1991–2008 гг.)..... 26

Казачонак Т.В. Паняцце «аўстрафашызм» у гістарычнай навуцы: паходжанне, сутнасць, асноўныя ацэнкі 30

Філасофія

Крошко А.А. Сацыяльны парадак і сацыяльны канфлікт: тэарэтыка-метадалагічныя падыходы да даследавання..... 34

Кузняцова М.А. Сацыяльны ідэал у творчай спадчыне А.А. Зіноўева 38

Сайганава В.С. Змест норм навуковай рацыянальнасці ў гнесэалагічнай, эпістэмалагічнай і сацыякультурнай транскрыпцыях 41

Барэцкая В.К. Суадносіны хрысціянскага універсалізму і нацыянальнага самавызначэння ў святле сучасных сацыяльных вучэнняў каталіцтва і праваслаўя 45

Паліталогія

Жаўняровіч Т.І. Нацыянальная палітыка дзяржавы ва ўмовах глабалізацыі 49

Сіткевіч С.В. Праблемы развіцця інтэграцыйных працэсаў на постсавецкай прасторы і палітыка Рэспублікі Беларусь..... 51

Новікава С.І. Развіццё ідэй і ўяўленняў аб праве і справядлівасці: ад антычнасці да праектаў сацыялістаў-уапістаў 55

Сацыялогія

Хамутоўская С.В. Электаральныя паводзіны як сістэмны аб'ект 59

Мясаедаў А.М. Асаблівасці прафесійнай дзейнасці ўрача, яго паводзін і зносін: падыходы і аснова спецыфікацыі 62

Адрас рэдакцыі:
220007, Мінск,
вул. Магілёўская, 37,
пакой 124,
тэл. 219-78-12
e-mail: vesti@bspu.unibel.by

Пасведчанне № 2288
ад 08.02.05.
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

Падпісана ў друк 12.12.08
Фармат 60×84 1/8.
Папера афсетная.
Гарнітура *Арыял*.
Друк Riso.
Ум. друк. арк. 12,79.
Ул.-выд. арк. 13,72.
Тыраж 100 экз.
Заказ 536.

Выдавец
і паліграфічнае выкананне:
Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны
педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка».
Ліцэнзія № 02330/0133496
ад 01.04.04.
Ліцэнзія № 02330/0131508
ад 30.04.04.
220050, Мінск, Савецкая, 18.
e-mail: izdat@bspu.unibel.by

*За дакладнасць прыведзеных
у публікацыях фактаў і цытат
адказнасць нясуць аўтары*

Рэдактар
Л. М. Каранеўская

Тэхнічнае рэдагаванне
І. І. Галіцкага

Камп'ютэрная вёрстка
І. І. Галіцкага

Эканоміка

<i>Давыдзенка Л.М., Шардакова Т.А.</i> Метадычныя прыёмы ацэнкі інтэлектуальнага капіталу прадпрыемства.....	67
<i>Ткачэнка С.Л.</i> Еўрапейская валютна-фінансавая інтэграцыя: тры ключавыя падыходы да вывучэння і аналізу.....	70
<i>Сабаленка І.А.</i> Асаблівасці развіцця канкурэнцыі ў беларускіх СЭЗ..	73
<i>Скварцова А.В.</i> Перспектывы павелічэння аб'ёмаў рэалізацыі бутыліраванай падземнай мінеральнай і прэснай вады Рэспублікі Беларусь на ўнутраным і знешнім рынках.....	77

Культуралогія

Багач: Духоўны патэнцыял беларускай культуры (<i>Да 125-годдзя з дня нараджэння Вацлава Ластоўскага</i>).....	81
<i>Снапкоўская С.В.</i> Педагагічная канцэпталогія Вацлава Ластоўскага ў кантэксце беларускай культуры.....	82
<i>Конан У.М.</i> Парадоксы эстэтыкі Вацлава Ластоўскага: традыцыя і мадэрнізм.....	86
<i>Сяліцкі А.Л.</i> Чалавечы свет у мастацкім пейзажы.....	89
<i>Міхеева Н.С.</i> Семіятычнае вымярэнне культуры: аб метадалагічным значэнні спадчыны Р. Барта і Ю.М. Лотмана.....	92
<i>Васілевіч Л.І.</i> Шляхі ўдасканалення мастацка-эстэтычнай адукацыі навучэнцаў гімназіі: метады праектнай дзейнасці.....	96

Рэфераты..... 100

Рэцэнзіі..... 104

Нашы юбіляры..... 106

ПАЛІТАЛОГІЯ

УДК 323.1

*Т.І. Жаўняровіч,
аспірант кафедры паліталогіі і права БДПУ*

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ПАЛІТЫКА ДЗЯРЖАВЫ ВА ЁМОВАХ ГЛАБАЛІЗАЦЫІ

Новы ўзровень сацыяльнай і палітычнай арганізацыі свету праяўляецца на фоне ўзрастання ступені ўзаемадзеяння і ўзаемазалежнасці паміж дзяржавамі і таварыствамі, якія складаюць міжнароднае згуртаванне. Палітычная, эканамічная і грамадская актыўнасць набывае сусветны маштаб, а сучасная палітыка разгортваецца на фоне свету, які перасякаецца патокамі тавараў і капіталу, фарміравання трансгранічных прастор і змянення характару працэсаў на сусветнай арэне. Дадзеная з'ява атрымала назву «глабалізацыя». Актуальнасць вывучэння гэтай з'явы ў кантэксце нацыянальнай палітыкі вызначаецца тым уплывам, які глабалізацыя аказвае на этнічныя працэсы ў свеце.

Мэта дадзенай працы заключаецца ў тым, каб прааналізаваць уплыў глабалізацыі на этнічныя працэсы, даць вызначэнні паняццям «нацыя», «нацыянальныя адносіны» і намеціць прынцыпы нацыянальнай палітыкі ў новых умовах глабалізацыі.

Пры напісанні дадзенай работы выкарыстоўваліся манаграфіі расійскіх даследчыкаў Р.Г. Абдулатыпава, Л.Ф. Балоценкавай, А.І. Дарончанкава, В.А. Цішкова, артыкулы В.І. Жукава, Б.І. Краснова, Л.Е. Грынкіна, дысертацыйнае даследаванне «Геопалітычныя інтарэсы в структуре современного политического процесса», а таксама інфармацыя інтэрнет-рэсурсаў.

Глабалізацыя – гэта працэс, у выніку якога большая частка сацыяльнай актыўнасці набывае сусветны характар і ахоплівае ўсе сферы жыцця сучаснага грамадства. Вылучаюць тэрытарыяльную, эканамічную, культурную, інфармацыйна-камунікацыйную, а таксама этнічную глабалізацыю.

Найбольш хісткімі для сучаснага свету з'яўляюцца працэсы этнічнай глабалізацыі. І тут важна падкрэсліць іх амбівалентнасць. З аднаго боку, ступень міжкультурнага і міжэтнічнага ўзаемадзеяння прыводзіць да асіміляцыі менш развітых народаў больш развітымі. Каштоўнасці багатых і развітых краін прапагандуюцца, а часта навязваюцца сілай. Гэта вядзе да сцірання этнічных межаў, страты пачуцця этнічнай прыналежнасці, імкнення належаць да «элітарнай» культуры, каб не адчуваць сябе аўтсайдэрамі на сусветнай арэне. Грамадства спажывання дыктуе

адзіныя стандарты ў галіне моды, кухні, індустрыі забаў і інш. Па некаторых ацэнках, «логічным завершэннем асіміляцыйных працэсаў в этнической сфере должно стать появление в течение 200–250 лет единого планетарного этноса» [1]. Гэта дастаткова спрэчнае сцвярдзенне, аднак не трэба і недаацэньваць узровень узаемапрацінення і ўзаемапаглынальнасці этнасаў у сучасным свеце.

З іншага боку, глабалізацыя выявіла супрацьлеглую тэндэнцыю – вострае імкненне народаў да захавання сваёй этнічнай непаўторнасці, характэрнае для невялікіх народаў, якія на працягу ўсёй сваёй гісторыі адчувалі нацыянальны прыгнёт. Напрыклад, імі з'яўляюцца народы былой Югаславіі, Паўночнага Каўказа. Гэта бачна сёння на прыкладзе прыбалтаў, якія праяўляюць асобы запал у абароне сваёй самабытнасці, прадухіленні ўсяго таго, што садзейнічае іх асіміляцыі (ганенні на рускамоўнае насельніцтва, рускую мову і г. д.).

Беларусь таксама ўваходзіць у лік краін, для якіх захаванне сваіх нацыянальных рыс з'яўляецца найбольш важнай стратэгічнай задачай. Аднак для нашай рэспублікі важны таксама і цывілізацыйны аспект. Асаблівасць геапалітычнага становішча Беларусі заключаецца ў тым, што яна размешчана на стыку дзвюх цывілізацый (усходняй і заходняй). На працягу ўсёй гісторыі беларускага народа гэта ўплывала і на знешнюю, і на ўнутраную палітыку дзяржавы, на канфесіянальную сітуацыю. Канфлікты на стыку цывілізацый больш небяспечныя, чым у іншых раёнах свету, іх цяжка ўрэгуляваць. Для таго каб не паглыбляць цывілізацыйны раскол і не рабіць адназначны выбар паміж дзвюма альтэрнатывамі (інтэграцыя з Расіяй ці ўваходжанне ў Еўрапейскі саюз), улады краіны на сучасным этапе выбралі іншы шлях. Беларусь займае пазіцыю нейтралітэту ў адносінах да ўдзелу ў ваенных блоках і саюзах, а галоўным прынцыпам знешняй палітыкі дзяржавы з'яўляецца шматвектарнасць, гэта значыць развіццё шматбаковых адносін не толькі з краінамі Захаду ці Расіяй, але і з дзяржавамі Лацінскай Амерыкі, Паўднёва-Усходняй Азіі, Кітаем, Індыяй і інш.

Адзначым, што праблемы этнічнай і цывілізацыйнай ідэнтычнасці хвалююць і такія краіны,

як Японія, Кітай, еўрапейскія дзяржавы, якія таксама шукаюць шляхі інтэграцыі ў сусветную супольнасць у адпаведнасці са сваімі нацыянальнымі інтарэсамі.

Глобалізацыя ўплывае і на нацыянальны суверэнітэт. Як адзначае ў сваім артыкуле Л.Е. Грынін, трансфармацыя суверэнітэту мае двухбаковы характар: «с адной стороны, усиливаются факторы, вызывающие сокращение номенклатуры и объема суверенных полномочий государств, с другой – большинство государств добровольно и сознательно идут на ограничение своего суверенитета» [3, с. 123].

У сувязі з гэтым пры выпрацоўцы ці пераглядзе стратэгіі нацыянальнай палітыкі краінам неабходна ўлічваць вышэйпералічаныя тэндэнцыі. Акрамя таго, улік новых сучасных рэалій неабходны і пры разглядзе асноўных тэрмінаў і паняццяў, якія датычацца сферы нацыянальнай палітыкі.

Што ж такое нацыянальная палітыка, што яна ў сябе ўключае і на якіх прынцыпах павінна будавацца, калі ўлічваць сучасны працэс глабалізацыі?

Трэба звярнуць увагу на тое, што за мяжой тэрмін «нацыянальная палітыка» выкарыстоўваецца пераважна ў значэнні палітыка нацыянальных, гэта значыць дзяржаўных інтарэсаў. У дадзенай працы гэта паняцце будзе выкарыстоўвацца ў значэнні палітыкі, накіраванай на рашэнне толькі этнічных пытанняў.

Таму пераходзім да разгляду такіх паняццяў, як «нацыя» і «нацыянальныя адносіны».

Можна вылучыць два асноўныя тэарэтыка-метадалагічныя падыходы да разумення сутнасці паняцця «нацыя» ў сучаснай навуцы. Першы зыходзіць з рэальнага існавання нацый як асобых матэрыяльна-духоўных утварэнняў на аснове агульнасці эканамічнага жыцця, мовы, культуры і псіхалогіі. Пры гэтым большасць аўтараў адзначанага напрамку ўказваюць на ўзрастанне ролі духоўных і арганізацыйна-палітычных фактараў у сферы сучаснага нацыянальнага жыцця. Такім чынам, прыхільнікі дадзенага падыходу разглядаюць нацыю не як нацыю-дзяржаву, а як нацыю-народ (нацыянальнасць). Найбольш важнымі работамі ў гэтым напрамку з'яўляюцца працы Р.Г. Абдулатыпава, Л.Ф. Балоценкавай [4], А.І. Дарончанкава [5] і інш.

Згодна з другой канцэпцыяй (В.А. Цішкоў) [6], паняцце нацыі не павінна ўвязвацца з этнічным пачаткам: палітыка ў цэлым і асабліва дзяржаўная – ёсць крыніца нацыянальнага быцця. У той жа час сцвярджаецца, што галоўным у існаванні нацыі з'яўляецца самасвядомасць. Нацыя разглядаецца як група людзей, члены якой прытрымліваюцца агульнай назвы і элементаў культуры, маюць агульнае паходжанне і гістарычную памяць, валодаюць пачуццём салідар-

насці. Прыхільнікамі такога падыходу выбрана арыентацыя на грамадзянска-этатысцкую трактоўку нацыі як сукупнасці грамадзян адной дзяржавы.

На наш погляд, найбольш аптымальным уяўляецца не вылучэнне якога-небудзь аднаго падыходу ў якасці адзіна правільнага, а спалучэнне абедзвюх канцэпцый. Гэта абумоўлена перш за ўсё тым, што нацыя ўяўляе сабой складаны і шматгранны сацыяльны феномен, звязаны з рознымі сферамі грамадскага жыцця, які характарызуецца агульнасцю мовы, культуры, традыцый і звычаяў, псіхічным складам, у тым ліку агульнасцю эканамічнай і палітычнай. Акрамя таго, нацыі маюць гістарычны характар: яны ўзнікаюць, развіваюцца і знікаюць, гэта значыць не з'яўляюцца нечым раз і назаўсёды дадзеным. Такім чынам, не трэба абсалютызаваць і ўзводзіць нацыянальнае ў культ, бо гэта можа прывесці да праяўленняў нацыяналізму, а ў выніку стаць тормазам на шляху інтэграцыі ў сусветную супольнасць. З іншага боку, недаацэнка нацыянальнага кампанента ў агульнай палітыцы дзяржавы таксама можа прывесці да неспрыяльных наступстваў, бо ўнутраны стан дзяржавы паўплывае на яе функцыянаванне на сусветнай арэне. Як адзначае Л.Е. Грынін, «в мировом общественном мнении, хотя непосредственно и с трудом, но все же формируется негативное отношение к злоупотреблению правом наций на самоопределение» [3, с. 130]. Гэтыя словы пацвярджаюцца апошнімі падзеямі ў Паўднёвай Асеціі і Абхазіі, а таксама рэакцыяй сусветнага згуртавання на прызнанне Расіяй іх незалежнасці.

Паняцце «нацыянальныя адносіны» ўключае ў сябе як унутрынацыянальныя, так і міжнацыянальныя адносіны. У нацыянальных адносінах адлюстроўваецца ўся цэласнасць грамадскіх сувязей, спецыфіка якіх абумоўлена існаваннем нацыянальных агульнасцей, а таксама ўзаемадзеяння з палітычнымі інстытутамі. Унутрынацыянальныя адносіны будуцца паміж прадстаўнікамі тытульнай нацыі і нацыянальнымі меншасцямі ў межах дзяржавы. Міжнацыянальныя адносіны ўключаюць у сябе рознага кшталту кантакты як паміж асобнымі нацыямі, так і паміж нацыяй і прадстаўнікамі яе дыяспары ў іншых дзяржавах. Нацыянальныя адносіны валодаюць адноснай самастойнасцю і ўяўляюць сабой спецыфічны аб'ект кіравання, бо неабходна ўлічваць нацыянальныя традыцыі, асаблівасці культуры і псіхалогіі.

Такім чынам, калі ўзяць за крытэрыі падраздзяленне нацыянальных адносін на ўнутрынацыянальныя і міжнацыянальныя, то пры правядзенні нацыянальнай палітыкі можна вылучыць наступныя напрамкі:

- дзейнасць дзяржавы па развіцці этнічнай самасвядомасці народа;

- палітыка ў адносінах да нацыянальных меншасцей;
- пабудова ўзаемаадносін з прадстаўнікамі дыяспары за мяжой;
- узаемадзеянне з іншымі нацыямі на міжнароднай арэне.

Пры распрацоўцы нацыянальнай палітыкі неабходна ўлічваць пэўныя прынцыпы і ўстаноўкі. Важнейшымі з іх з'яўляюцца наступныя:

- неабходна, каб нацыянальная палітыка была гібкай і здольнай рэагаваць на змены, якія адбываюцца на сусветнай арэне;
- нацыянальная палітыка павінна распрацоўвацца зыходзячы з асаблівасцей краіны, узроўню яе сацыяльна-эканамічнага развіцця;
- неабходнай умовай дзейснай, эфектыўнай нацыянальнай палітыкі з'яўляецца яе навуковасць, што прадугледжвае «строгий учет закономерностей и тенденций развития наций и национальных отношений, научно-экспертную проработку вопросов, связанных с регулированием межнациональных отношений» [7];
- у практычным здзяйсненні нацыянальнай палітыкі неабходны дыферэнцыраваны падыход. Пры гэтым трэба ўлічваць сацыяльна-гістарычныя асаблівасці фарміравання этнасу, яго дзяржаўнасці, дэмаграфічныя і міграцыйныя працэсы, этнічны склад насельніцтва, канфесіянальную характарыстыку, асаблівасці нацыянальнай псіхалогіі, узровень этнічнай самасвадомасці, нацыянальныя традыцыі, звычаі і г. д.;
- нацыянальная палітыка павінна ахопліваць усе ўзроўні і формы нацыянальных адносін, а таксама і міжасобасныя адносіны. Яна павінна быць нацэлена на кожнага чалавека, кожную этнічную агульнасць, групу незалежна ад таго, ці мае яна сваё нацыянальна-дзяржаўнае ўтварэнне, ці жыве чалавек у «сваёй» рэспубліцы або ў іншым нацыянальным асяроддзі;
- пры фарміраванні нацыянальнай палітыкі неабходна ўлічваць сусветны вопыт рэгулявання міжнацыянальных адносін, рашэння на-

цыянальных праблем. Пры гэтым варта мець на ўвазе як пазітыўны, так і негатыўны вопыт. Разам з тым прынцыпы нацыянальнай палітыкі павінны адпавядаць міжнародна-прававым нормам і актам.

Такім чынам, можна зрабіць наступныя вывады. Глобалізацыя, безумоўна, уплывае на ўсе сферы жыццядзейнасці сучаснай дзяржавы, у тым ліку на сферу нацыянальных адносін. Пры правядзенні нацыянальнай палітыкі важна прытрымлівацца «залатой сярэдзіны» – кіравацца сучаснымі сусветнымі тэндэнцыямі, уключаюцца ў інтэграцыйныя працэсы, але ў той жа час улічваць нацыянальныя інтарэсы і патрэбы сваёй дзяржавы, каб, з аднаго боку, не скаціцца на пазіцыі нацыяналізму, а з іншага – не страціць сваю нацыянальную ідэнтычнасць.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Белашов, И.И. Геополитические интересы в структуре современного политического процесса: дис... канд. полит. наук: 23.00.02 / И.И. Белашов. – Ставрополь, 2004. – 178 с.
2. Полис. – 2008. – № 3.
3. Полис. – 2008. – № 1.
4. Абдулатипов, Р.Г. Федерализм в истории России. В 3 кн. / Р.Г. Абдулатипов, Л.Ф. Болотенкова, Ю.Ф. Яров. – М.: Республика, 1993.
5. Доронченков, А.И. Эмиграция «первой волны» о национальных проблемах и судьбе России / А.И. Доронченков. – СПб.: Дмитрий Буланин, 2001.
6. Тишков, В.А. Реквием по этносу: Исследования по социокультурной антропологии / В.А. Тишков; Российская академия наук, Институт этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая. – М.: Наука, 2003.
7. Жуков, В.И. Национальная политика (Этнополитика) / В.И. Жуков, Б.И. Краснов // Этнический мир [Электронный ресурс]. – 2004. – № 23. – Режим доступа <<http://www.materik.ru/index.php?section=analytics&bulid=101&bulsectionid=9317>>. – Дата доступа 20.02.2008.

SUMMARY

The article is devoted to the globalization and its influence on ethno-political processes in the world. It includes analysis of Russian scientists' approaches to such determinations as «nation», «national relationships». The new directions of ethno policy are represented.